

La noblesa, la lírica, la caça i la cortesia

Jaume Turró

La literatura al segle XV era considerada un entreteniment apte per a la noblesa, com ho eren també la caça i la falconeria. L'esbarjo es considerava desitjable per a una bona salut del cos i de l'esperit. A més, en aquestes activitats s'hi afegia un altre factor de caràcter utilitari: la caça enfortia el cos del guerrer i la lírica exercitava la bella expressió, la cultura i les bones maneres necessàries al cortesà. És per això que la lírica i la caça formaven part, no ja del lleure del noble sinó pròpiament de l'educació del jove a la cort i així van esdevenir un senyal de llinatge. En les pàgines que segueixen veurem fins a quin punt noblesa i lírica estaven íntimament lligades i com això va condicionar de manera determinant la història de la literatura catalana medieval.

Els orígens de la lírica romànica culta

La literatura, específicament la lírica, té una llarga associació amb la cort. És per això que, contra el que podríem suposar pel seu caràcter sovint intimista, aparentment subjectiu, i amorós, no és possible entendre-la ni explicar-la sense fer referència al seu context històric. En el cas de la lírica catalana medieval, hem d'anar a buscar l'antecedent tant històric com cultural en la poesia dels trobadors. Grans historiadors de la literatura, com Martí de Riquer i Ulrich Mölk, han explicat molt bé fins a quin punt la poesia trobadoresca és un producte cultural neta-ment lligat al món i als valors propis de la cavalleria i dels nobles, uns valors que la llengua dels trobadors exalta-va en sirventesos i traslladava a l'amor cortès.

Si agafem, però, una història de la literatura universal, després de les pàgines dedicades als trobadors ens dirà que el següent gran moviment literari en la poesia va tenir a lloc a Itàlia, concretament a Bolonya i a la Toscana, a finals del segle XIII i als primers temps del segle XIV. Es tracta del moviment que coneixem amb

el nom de *dolce stil novo*, que associem amb poetes tan importants com foren Guido Guinizzelli, Cino da Pistoia, Dante Alighieri, Petrarca i fins el mateix Boccaccio líric. En aquests escriptors se sol situar l'aparició de la literatura moderna i el final de la medieval, i així ens ho presenta, per exemple, la *Historia de la literatura universal* de Martí de Riquer i de José María Valverde.

En bona part és així i tenen raó, perquè les literatures modernes sorgeixen amb el Renaixement, i el Renaixement, en origen, és un fenomen italià que construeix una nova literatura en vulgar sobre els fonaments de Dante, Petrarca i Boccaccio. Aquests escriptors provenien d'una societat comunal: ells o les seves famílies havien militat en les files dels güelfs, que era el partit contrari als nobles i als interessos de la noblesa. En el temps que va fins a la fi del segle XIII, les grans famílies de la Toscana central i meridional foren abatudes i desaparegué la gran feudalitat que per bona part del segle XIII havia reeixit a dominar les comunitats ciutadanes. Així Dante planyé a la *Divina Comèdia* el desmembrament i la caiguda de grans feus i famílies de la Toscana. Amb elles es va pondre tota una època per a la lírica i per a la literatura i aparegué la literatura comunal dels poetes toscans i de Boccaccio.

Però aquesta és la història particular de la Toscana, no és el cas de la Corona d'Aragó i ni tan sols de bona part de les senyories del nord d'Itàlia. I és més, si les formes de la poesia *stilnovista* van triomfar més tard i van imposar-se, fou, en bona part, perquè foren adoptades per les senyories i les corts del Nord d'Itàlia i també de la Itàlia central. A finals del segle XV, tot i que segueixen el vers dels *stilnovisti* i les noves lliçons de l'humanisme, Boiardo i Ariosto cantaran a la cort de Ferrara els valors de la cavalleria i de la cortesia en nous poemes èpics. En efecte, si una cultura triomfava, fos aquesta la literatura toscana o l'humanisme, era perquè havia estat capaç d'interessar les classes altes

de la societat, per a les quals la cultura i la literatura eren sobretot un senyal de distinció, tant com ho eren el llinatge, saber manejar amb destresa les armes, practicar la caça, i en especial la falconeria, conèixer les modes en el vestir i en el ball, tocar alguns instruments musicals, i saber parlar educadament i amb elegància.

Un cavaller de Sicília derrota en batalla un cavaller amb les armes d'Anjou: una victòria dels gibel·lins sobre els güelfs (sostre del palau del marquès de Llió, Barcelona, MNAC).

Pere el Gran, model de cavaller

Aquesta, com deia, és la història de la Toscana. A casa nostra aquesta solidaritat entre el sistema ideal de referència (amb això vull dir els valors feudals de la cavalleria i la cortesia), les modalitats tècnico-lingüístiques (és a dir, la poesia trobadoresca, que fins podem anomenar catalanoprovençal) i els autors i el públic no es va trencar mai. En els mateixos anys del declivi de les grans famílies de la Toscana central i meridional, la casa reial d'Aragó va prendre el partit dels gibel·lins, constituït per la noblesa feudal partidària de l'emperador: Pere el Gran va convertir-se en cap del gibel·linisme a Itàlia, i la cort del rei d'Aragó va passar a ésser un centre importantíssim en la literatura medieval i feudal. Des de llavors, Pere el Gran va personificar per sempre més els valors de la cavalleria i la cortesia, i aquesta imatge es va difondre en la literatura catalana i més enllà.

Aquesta és la imatge que ens transmet el seu poeta de cort, Cerverí de Girona: un príncep generós, cavaller, cortès i, naturalment, entès en poesia, que ell mateix conrea, judica i valora. Segueix, en això, la tradició dels grans senyors que protegien

Segell de Pere el Gran (rotlle genealògic de Poblet).

els trobadors des de Guillem d'Aquitània i passant pel seu besavi el rei Alfons d'Aragó. Bernat Desclot, cronista de Pere el Gran, també vol traslladar-nos aquesta imatge del rei, fins a convertir la seva vida i la dels nobles que l'acompanyaren en un mirall per a futurs reis i cavallers.

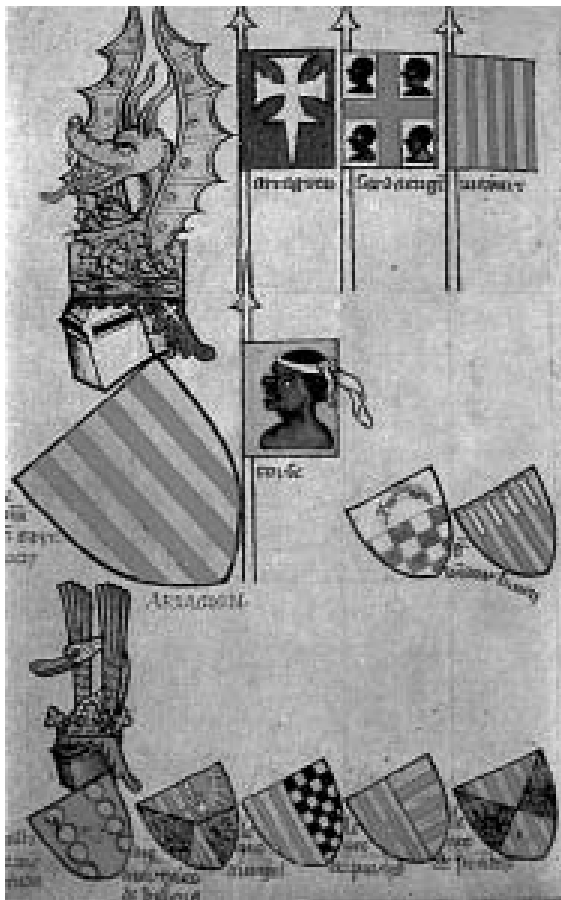
Arribats al segle XV, un escriptor anònim va compondre una novel·la de cavalleries que coneixem amb el nom de *Curial e Güelfa*, en la qual proposava als cavallers del seu temps uns models de comportament i d'educació. Va voler situar l'heroi de la novel·la en els temps de Pere el Gran per-

què, per a ell i per als catalans i aragonesos del segle XV, aquells eren uns temps gloriosos i històrics de la cavalleria, que, a més, sentien com a propis. Podien tenir-ne major o menor informació, però recordar la figura de Pere el Gran era recordar uns temps ideals en el seu sistema de valors. A més a més, aquesta associació venia confirmada per la part contrària, perquè Dante, que havia sostingut el partit dels güelfs (és a dir, el partit contrari a Pere el Gran i a la noblesa), va enaltir també la figura del rei. El va descriure com aquell que d'«ogne valor portò cinta la corda», que hem de traduir com el cavaller adobat de tota virtut, civil i militar. Això és, el cavaller perfecte. L'anònim autor del *Curial e Güelfa* no va oblidar tots aquests factors: va inserir l'elogi de Dante en la novel·la, i fins va fer aparèixer a les seves pàgines Pere el Gran i que es trobés amb l'heroi de la novel·la, Curial, que vol dir cortès.

La cort catalana promou la literatura

Pere el Gran i els seus fills van reprendre amb energia la tradició trobadoresca que havia arrelat a les corts catalanes des de l'època del seu besavi Alfons, aquell que els historiadors romàntics anomenarien precisament «el Trobador». La poesia trobadoresca esdevingué d'alguna manera patrimoni familiar del casal de Barcelona, i els reis i infants d'Aragó promogueren a les seves corts el conreu de la lírica en la llengua dels trobadors. A la casa reial hem d'afegir les branques familiars del casal de Barcelona, és a dir, els llinatges iniciats per algun infant d'Aragó: els Gandia, els Prades, la

segona dinastia dels comtes d'Empúries i la tercera dels comtes d'Urgell. Les tres primeres provenien de fills de Jaume II d'Aragó, fill de Pere II el Gran. Els Gandia i els Prades descendien de l'infant Pere de Ribagorça; i la segona dinastia d'Empúries fou iniciada pel mateix infant Pere (1325), i seguida pel seu germà Ramon Berenguer, amb qui permutà el comtat d'Empúries pel de Prades (1341). La tercera dinastia dels comtes d'Urgell, la inicià l'infant Jaume, fill d'Alfons III el Benigne. El ducat de Gandia i els comtats de Prades, Empúries i Urgell foren llocs importants de la literatura en el segle XIV i fins a començaments del segle XV.

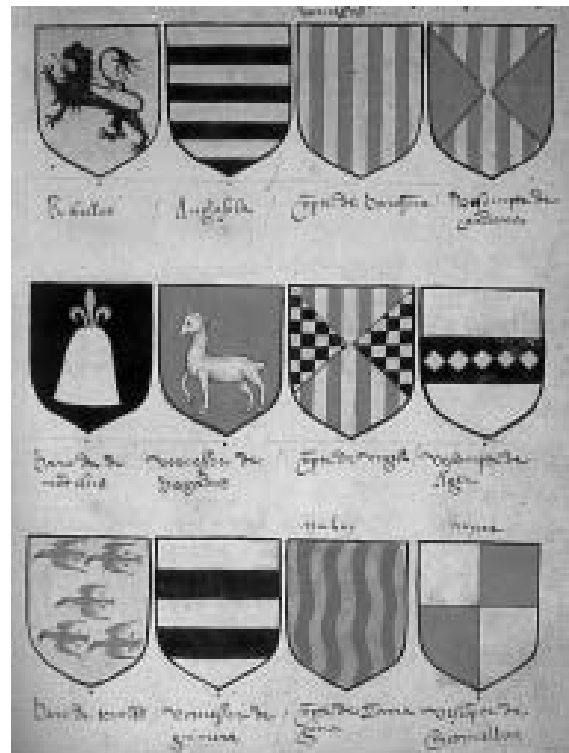

El rei d'Aragó i els seus vassalls a l'Armorial de Claus Heinem. Vegeu a la part inferior dreta els escuts d'Urgell, Empúries i Prades (Brussel·les, Bibliothèque Royale, Brussel·les).

La cort era el lloc de producció i consum principal de la literatura i també on es marcaven les pautes literàries a seguir i el principal motor de renovació. Al seu torn, la literatura era també un valor de promoció en la cort. Les famílies nobles, i tothom qui volia ascendir socialment i políticament, aspira-

ven a enviar-hi els seus fills i la destresa literària era un valor a adquirir per part dels aspirants a l'ascens social o polític.

Les corts eren constituïdes sobretot per professionals de la paraula i de la ploma i pels nobles que regien, juntament amb el rei, els destins del país, és a dir, que formaven part del seu consell o que compartien tasques de govern. Però, també hi estaven representades moltes famílies de la noblesa, els fills de les quals hi aprenien la milícia i tot allò que manifestava el seu estament. Com a part d'aquest aprenentatge, els ensenyaven a jugar a pilota, a justar; a vestir amb elegància, a dansar, a tocar instruments musicals i a compondre cançons; en altres paraules, a adquirir el que avui dia en diem una cultura general. En la cort creixerien i es formarien amb els prínceps i infants que després regnarien, i establirien lligams d'amistat amb els nois de la seva edat que més tard regirien el país. Aquesta és també la carrera de Curial, heroi cavalleresc de ficció, i la de personatges històrics com Pere Torroella, fill de la petita noblesa del baix Empordà, Lluís de Requesens, fill de la petita noblesa de Tarragona, o Lluís de Vilarrasa, fill de la petita noblesa de València. Tots ells foren poetes reconeguts al seu temps, que van créixer i es van formar a les corts dels Trastàmara.

Escuts heràldics a l'Armorial català de Salamanca.

La literatura, marca de noblesa

Com deia, la literatura era un valor de promoció política i personal a la cort, i no ens ha d'estranyar que acabí d'anomenar tants fills de la petita noblesa. Aquest és el cas també de Jaume March, senyor d'Eramprunyà, i del seu germà Pere March, pare del gran poeta Ausiàs March. Tots dos conrearen la poesia cortesa, el vers moral i la narrativa en vers, tant de moda al darrer terç del segle XIV. Acabaven d'ascendir a l'estament de la noblesa sota la protecció de la casa reial, a la qual servien de feia temps, i amb la literatura s'associaven d'alguna manera als grans nobles del seu temps que promogueren i conrearen els gèneres llavors en voga. En citaré només uns quants. Bernat de So i de Vilaragut, tercer vescomte d'Èvol, home de prestigi literari al seu temps, conreà la poesia i la narrativa en vers. Pere de Queralt i de Pinós, baró de Queralt i de la vila de Santa Coloma, gran militar, diplomàtic i home de lletres, era bon coneixedor de les novel·les de cavalleries com el *Lancelot* i el *Tristan*, de la literatura francesa, de la lírica catalanoprovençal i ell mateix capaç de compondre poesies en la llengua i en la tècnica dels trobadors. Era casat amb una germana de Ramon de Perellós, segon vescomte de Roda i primer vescomte de Perellós. Aquest fou educat a la cort francesa, on fou patge de Carles V, i fou un dels diplomàtics i homes de lletres més importants del seu temps a casa nostra.

El rei Carles V de França, gran col·leccionista de llibres, rep una còpia de la Bíblia historiada (La Haia, Rijksmuseum Meermann-Westreenianum).

En l'activitat d'un altre noble trobem la confirmació d'aquesta funció que el conreu de la literatura podia tenir per a Jaume March, recentment ascendit a la noblesa. Em refereixo al debat en vers que el noble Felip Dalmau de Rocabertí sostingué amb Jaume March. Fou el vescomte de Rocabertí qui invità Jaume March a debatre en vers sobre l'hivern i l'estiu. El rei Pere III el Cerimoniós, a la manera dels antics protectors dels trobadors, dictà la sentència a favor de Jaume March i va condemnar el vescomte a menjar glans i castanyes. Al mateix vescomte de Rocabertí, va dedicar Joan de Castellnou un tractat sobre la poesia. El mateix Joan de Castellnou esmenta elogiosament en un sirventès el vescomte d'Èvol, Bernat de So. Aquestes són només algunes notes per il·lustrar que personatges influents en la política i en la cultura del seu temps, tant els nobles antics com els cavallers nous, promogueren i conrearen les lletres com a part integrant del seu estament, mantingueren la poesia i la música i introduïren el món fastuós i brillant de la cavalleria a casa nostra, amb les seves justes cavalleresques, els cerimonials i l'heràldica i el gran gènere de la novel·la de cavalleries.

El primer petó de Lancelot i Ginebra, moment culminant de la ficció cavalleresca (*Lancelot-Graal*, Nova York, The Pierpoint Morgan Library).

De fet, aquest món no ha estat encara prou estudiat. Els historiadors de la literatura en el darrer terç del segle XIV s'han fixat molt més en els professionals de les lletres que servien el rei, això és en els homes formats en el dret i en la retòrica, l'exemple més conspicu dels quals és Bernat Metge, que va donar nom a la il·lustre fundació creada per Cambó. Però a la cort, els nobles i cavallers compartien lloc i temps amb aquests professionals. Per entendre la cultura d'aquest període a casa nostra i el paper que hi juga la cort, Pere de Queralt, el vescomte Felip Dalmau de Rocabertí, el vescomte de Roda Ramon de Perellós, el vescomte d'Illa Andreu Fenollet i el seu fill, Pere de Fenollet, són tan importants com

Bernat Metge, el més famós dels professionals de la ploma i la paraula al servei del rei Joan I. Els nobles sovint miraven amb recel els estaments professionals perquè els disputaven espais d'influència prop del rei.

Així apareix la famosa disputa de les armes i de les lletres, això és, la discussió sobre quins homes eren més útils i necessaris per al sosteniment del govern i del rei, si els professionals de la guerra (l'estament militar) o els professionals de la paraula i de la ploma (els diplomàtics i homes de cancelleria i de govern procedents del dret i l'escriptura). Fou molt debatuda en el Renaixement i, com recorda E. R. Curtius, s'ha fet famosa entre nosaltres pel discurs de don Quixot en què concedeix a les armes el predomini sobre les lletres (I, xxxviii), si bé en una altra part del llibre (II, vi) Cervantes parla de les armes i de les lletres com de dos camins del mateix valor per guanyar l'honor i la riquesa. No cal dir que el cavaller perfecte era el que reunia les armes i les lletres, com foren a Itàlia Michele Marullo (†1500) i a Espanya Garcilaso de la Vega (†1536). Tots dos foren grans soldats i poetes excepcionals.

La noblesa d'aquells temps podia arribar ésser molt culta. A banda d'aquells nobles amb una producció poètica sostinguda o amb una passió documentada pels llibres i la lectura, com aquells que acabo de citar, podríem esmentar-ne molts més dels quals tenim notícia com a poetes ocasionals. Segurament, molts dels membres de la noblesa eren capaços d'agafar la ploma quan l'ocasió ho requeria i escriure una cançó o un sirventès seguint l'art i la llengua dels trobadors. Així ho féu Arnau d'Erill i d'Anglesola, senyor de Selgua i fill d'Arnau d'Erill, baró d'Erill, que va escriure un violent sirventès (1412-1418) contra el seu nebot, fra Ramon Roger d'Erill, per un ultratge que aquest inferí a una filla d'Arnau, Margarida, monja d'Alguaire. Sabem que Arnau fou home coneixedor de la cavalleria i de les cerimònies, féu un vot cavalleresc i canvià per aquest motiu lletres de batalla (maig-juny 1390) amb el cavaller francès Mastin de la Merlie. Quan Arnau d'Erill acusa de traïció el seu nebot, l'anomena «Mordret», el nebot del rei Artús, que tan vilment traí el seu oncle, i desafia i cita el nebot davant la cort de la reina Margarida de Prades.

El rei Alfons el Magnànim mantingué un combat cavalleresc al Born (6 agost 1424), on el comte de Cardona combaté amb les armes de Tristany de Leonís i Ramon de Mur; company d'armes del rei, ho féu amb les armes de Palomides. És a dir, van triar dos dels grans herois del que coneixem com a cicle artúric. Amb ells, cavalleria i

literatura mostren tot el seu esplendor: El món de la cavalleria és inseparable de la literatura que va donar-li forma, i foren els nobles del darrer terç del segle XIV aquells que van importar aquesta mena de literatura a casa nostra. La llegien en francès i, ja establert l'hàbit en un cert públic, apareguren les traduccions al català.

Escena de torneig al *Lancelot du lac*: a la dreta, el guanyador ofereix el cap del vençut a la reina Ginebra (Londres, British Library).

També prengué part en aquest torneig com a aventurer en el mateix renc Bernat Miquel, senyor de Paluasator i fill de Bernat Miquel, secretari de Pere III el Cerimoniós. Seguí la carrera del seu pare i fou jurista, cavaller i familiar del Magnànim. El seu nom consta ja en la primera nòmina de cortesans del rei, i apareix sovint entre els lligalls de processos conservats de l'Arxiu Reial de Barcelona. En un moment delicat de la guerra amb Castella, mentre el principal exèrcit castellà havia començat a desplaçar-se i es temia que podria ésser obligat presentar batalla, el rei Alfons des del mateix campament reial a Tarassona va escriure una lletra a Bernat Miquel per manar-li que restés a Barcelona, on era més útil i profitós a la seva persona i a la corona, i per excusar-lo d'acudir a combatre i resistir l'enemic al seu costat:

Micer Bernat, jatsia pòchs dies ha són passats hajam requests e manat a tots aquells qui per nós tenen feus dins lo Principat de Cathalunya que personalment venguessen on que siam per soccòrrer e ajudar a resistir a la entrada que el rey de Castella comina e vol fer poderosament en nostres regnes e terres, emperò considerat que vostra aturada aquí és a nós e a nostre servey pus útil axí en deffendre e patronejar nostres regalies com en consellar e dirigir nostres negocis qui de cascun dia occorren en aqueixa ciutat e altres parts del dit Principat, que no seria vostre venguda per servitut del feu que per nós tenits, havent-vos per excusat de la dita venguda e servey per aquesta vega-

da tan solament [...], vos manam tan stretament com podem que per aquesta vegada sobressestats totalment en vostra venguda, encara que per natura del dit feu hi fóssets tengut, com a nostre servey sia pus útil e expedient per los dits sguarts [...]. Al feül nostre micer Bernat Miquel, doctor en leys (Tarassona, 4 de juliol de 1430).

Aquesta lletra constitueix un preciós document de la disputa entre les armes i les lletres. Bernat Miquel, que com hem vist també sabia justar i bormar bé, en aquesta ocasió va tocar-li servir la república amb les lletres. D'ell conservem dos poemes al cançoner de Saragossa.

Caça i literatura: l'aprenentatge del noble

Quan Alfons el Magnànim, pels mateixos anys en què Arnau d'Erill escrivia el sirventès contra el seu nebot, passa per Fraga, s'atura a escriure a Pere Arnau d'Erill, fill del poeta ocasional i germà de la monja ultratjada d'Alguaire, i li diu:

Com nós hajam sabut certament que mossèn Arnau d'Erill ha hun astor molt bo e alguns cans de caça bons, los quals són en poder vostre, e aquells vullam per nostre plaer e servir, pregam vos que aquells, si'ns desijats servir e complaure, nos trametats per lo portador de la present, lo qual vos trametem per aquesta sola rahó. E no dubtets que si lo dit mossèn Arnau, ço que no creem, atès lo gran voler que ha de servir, li era greu, nós los vos farem tornar sens alguna falla. Dada en Ffraga sots nostre segell secret a xxiiii dies de noembre del any mil cccc xviii. Rex Alfonsus.

Aquesta carta ens permet de completar el perfil d'Arnau Erill, com a representant dels interessos i les activitats de la noblesa catalana del xv. Havíem vist que serví lleialment la monarquia en la política i en les armes en els darrers anys del casal de Barcelona i després en els anys de la nova monarquia dels Antequera, practicà la cavalleria amb tot el seu fastuós aparat, era poeta ocasional, coneixia els herois del món artúric, el rei Artús i els cavallers de la taula rodona, i freqüentà la cort de la reina Margarida de Prades. Ara podem afegir que era un gran aficionat a la falconeria, tenia un astor molt bo i bons cans de caça.

L'astor d'Arnau Erill havia d'ésser molt bo, bon coneixedor d'aquells paisatges i hàbitats en els quals s'endinsava el rei, i devia lluir-se en aquella vegetació i fauna. La carta és del mes de novembre, que és quan solen arribar per hivernar encara per aquelles terres els esmirles. Allà en devien veure ple en estat salvatge. Encara ara és dels llocs de la península on en l'hivern es veuen esmirles fàcilment. Cacen ocells de la tórtora o l'alosa cap avall.

És molt probable que el poeta Jordi de Sant Jordi, cambrer del Magnànim, acompanyés el rei en l'ocasió que evocava més amunt, i que anés també a caçar per terres aragoneses amb l'astor d'Arnau d'Erill. Juntament amb el marquès de Santillana, Jordi de Sant Jordi es compta també entre els poetes que van celebrar la cort de Margarida de Prades, com a palau d'honor i de cortesia. Quan Jordi de Sant Jordi voldrà elogiar Margarida de Prades dirà:

*Si com l'astors ha dreyta senyoria
dessus lo poch esmirle sens comptar,
havets dreyt vos de tot cor subjugar
de leys qu'eu dich cent tants per milloria.
(«D'aver lo nom e lo dret tall d'aymia»,
Riquer & Badia 1984: 140)¹*

Aquesta imatge ens torna a fer parar esment a la relació entre falconeria i literatura. Les concomitàncies entre aquestes dues activitats en la vida i el lleure del noble són més nombroses que no ens esperaríem. Avui sabem que Jordi de Sant Jordi, fill d'un moro convers, va criar-se de petit a la cort. La seva obra, escrita enterament per a la cort de Magnànim, significa una represa de la tradició trobadoresca: hi recupera els grans temps dels trobadors i reprèn els valors de la cavalleria i de la cortesia que des del segle XII s'associaven a la seva llengua. La caça amb falcons era un d'aquests valors. Ho veiem clarament en les anècdotes de caceria que formen part de la imatge de Pere el Gran com a cavaller cortès, tal com la va difondre el seu entorn, i que el va convertir, tal com explicava abans, en l'heroi d'aquells temps gloriosos. Ramon Muntaner s'entreté a explicar l'afició de Pere II el Gran a la caça («era

¹. Així com sense comparació l'astor té justa senyoria sobre l'esmirle, vós teniu cent vegades millor dret a subjugar tots els cors.

dels bons caçadors del món de tota salvatgina qui e'l món fos, que tostemps anava volenters a caça de mont», c. 85), i Cerverí de Girona, a la *Cobla en sis lengatges*, li promet un esparver de setembre, si surt vencedor d'un repte poètic (Riquer 1947: 44) L'heroi de la novel·la de cavalleries *Curial e Güelfa*, receptor de la imatge de cavaller que personifica el rei Pere, adoptarà senyals de falcons per al seu escut.

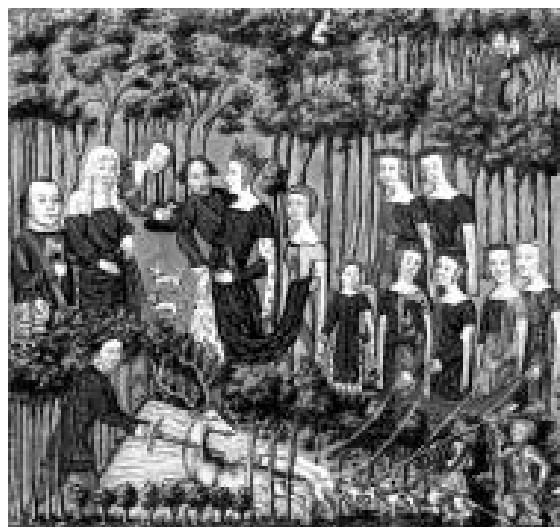
L'heràldica i la falconeria acompanyen les manifestacions de cortesia (Còdex Manesse, Heidelberg, Universitätsbibliothek).

Per al Magnànim, la caça i la falconeria foren dues grans passions durant tota la seva vida. Un ambaixador francès, quan va veure'l amb dinou anys d'edat, va escriure:

Maneja a la perfecció una espasa de dues mans, és un excel·lent genet i gaudeix en les justes i torneigs [...] Molt elegant en el vestir, toca tota classe d'instruments i dansa admirablement. I al damunt és tan prudent com un home de cinquanta anys (1416).

El falconer major d'Alfons el Magnànim era precisament un poeta de gran renom: Ausiàs March. El rei va posar-lo al davant dels falconers i dels caçadors de la casa reial, així com dels que s'ocupaven dels gossos de caça. Vestia una luxosa lliurea, especialment dissenyada i confeccionada amb riques teles i vistoses, brodades en or i havia de prestar jurament de fidelitat al rei al començament del seu ofici. Ausiàs era també l'encarregat d'organitzar les caceres. Encara conquerida la ciutat de Nàpols (1442), el rei es cartejava amb March sobre els falcons i li seguia dema-

En una lletra a la seva mare Alfons el Magnànim diu «Apach molt de la disposició d'aquesta terra, per ço com és molt placent e en gran avinentesa de la caça, car lo primer jorn que hic són exit per caçar he mort un ós. (11 setembre 1416)». Va passar el mes d'agost caçant óssos i senglars pels voltants de Puigcerdà. Feia poc que havia estat proclamat rei. No era el primer ós, l'hivern anterior n'havia caçat un altre prop de la Vajol mentre era Perpinyà a trobar-se amb l'emperador Segimon. En l'ocasió va portar fins a Perpinyà tota la falconeria i canilla que va poder reunir de la noblesa de Castella i d'Aragó, per organitzar a l'emperador les millors caces als estanys de Salses i de Canet.

La caça era una ocasió social per als nobles (*Hommages du comté de Clermont-en-Beauvaisis*, París, Bibliothèque Nationale).

nant falcons domesticats per ell. En una lletra li demana uns falcons gruers, ara que podrà practicar la seva distracció preferida a les zones humides de la Campània. Gràcies a aquesta correspondència relacionada amb la falconeria, hem pogut constatar que la relació de March amb la cort reial és molt més duradora del que fins ara s'havia suposat.

Avui coneixem Ausiàs March com un dels grans poetes en llengua catalana, però per entendre la seva poesia no ens podem oblidar que l'ambient on fou creada i llegida era l'entorn del Magnànim. La seva poesia no ens ho fa evident, però ho podem entreveure en les poques vegades que se surt del discurs amorós. En una ocasió

demana un falcó pelegrí (poema 122a) i en una altra un falcó grifaut (poema 122b). L'única persona que March anomena pel nom en els seus versos és dona Teresa en el poema 23. Es tracta d'una dama de la cort: Teresa d'Híjar, vídua de Pedro Ximénez de Urrea i d'Heredia des de 1421. Teresa d'Híjar era una persona influent prop del rei i de la reina, i sabem que es traslladà a València, probablement seguint la cort, que s'establí en aquella ciutat a partir de la tardor de 1425. El seu fill Pedro Ximénez de Urrea i d'Híjar fou també un home culte, poeta i literat ocasional i lector d'Ausiàs March, i un dels homes de major confiança del rei Joan II. Un nebot de Pedro Ximénez de Urrea fou Lope Ximénez de Urrea. Lluità valentament al costat de Joan II i fou també poeta. Un contemporani seu ens fa saber que

revolvía justas, momerías y otros bullicios, donde sacava invenciones ricas y letras, y hacía en ello extremos gastos [...] y, por ser de voluntad caçador y montero, tuvo de continuo caçadores con sacres y neblís de vuelos de garças y milanos, y también monteros sabuesos y lebreles.

Els Ximénez de Urrea i els Híjar foren de les famílies aragoneses de més influència prop del rei. Per als Ximénez de Urrea i per als Híjar, com per a tota la noblesa del xv, la literatura, la poesia i la caça foren un senyal del seu llinatge.

La cort del Magnànim fou una cort elegant i culta, fruit de l'educació que el rei havia rebut des de petit, quan el seu pare, Ferran I d'Antequera, era regent a Castella. A la seva cort sempre hi havia hagut cavallers errants, torneigs i trobadors de tota mena. Les justes i torneigs reforçaven el caràcter aristocràtic i servien per a exercitar en temps de pau les virtuts associades amb l'esperit marcial. La cacera acomplia una funció similar: els cavallers mantenien el cos àgil i s'exercitaven en el maneig de les armes i en l'equitació.

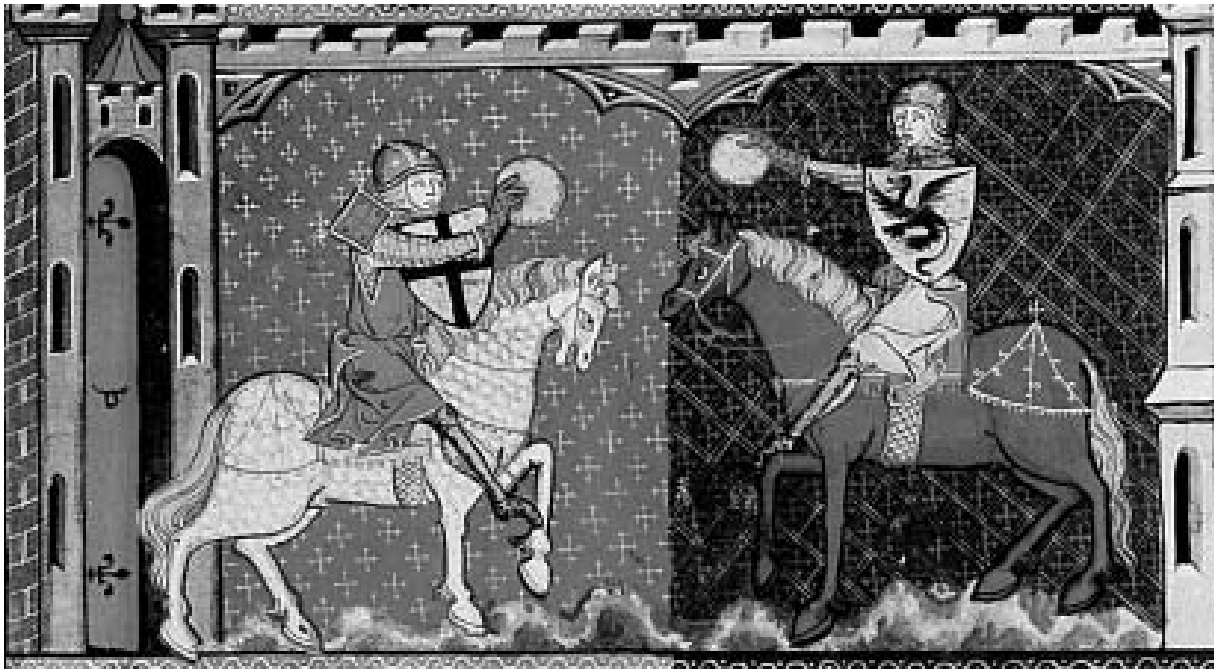
Ferran I d'Antequera va donar la millor educació als seus fills, una educació aristocràtica que implicava allò que coneixem avui com una cultura general, aquella que distingeix l'home lliure i que mostra el seu estat social. Les corts dels seus fills Alfons, Joan, Enric i Pere foren llars brillants en la cavalleria, en la cortesia, en la poesia i en la música, en les festes i en el saber. Amb ells ascendiren als llocs més elevats de la noblesa moltes famílies com els Ximénez de Urrea a l'Aragó, els Vilarrasa i els Centelles al regne de València, o els Requesens a Catalunya. Tots ells feren del que avui anomenem la literatura, la cultura i el saber, una etiqueta de distinció, com un carnet que els identificava. Tot això va permetre l'eclosió del que s'ha anomenat el segle d'or de la literatura catalana.

El comte de Foix, Gastó Phebus, autor del famós *Livre de chasse*, alliçona els seus caçadors (París, Bibliothèque Nationale).

Bibliografia selecta

- BADIA, Lola (ed.), 1983: *Poesia catalana del segle XIV: edició i estudi del «Cançoneret de Ripoll»*, Barcelona: Quaderns Crema.
- BOHIGAS, Pere (ed.), 2000: Ausiàs March, *Poesies*, revisada per Amadeu-J. Soberanas i Noemí Espinàs, Barcelona: Barcino.
- BOVER, Jaume, & Ramon Rosselló, 2003: *La Falconeria a les Balears: s. XIII-XV*, Palma de Mallorca: Consell de Mallorca.
- CABRÉ, Lluís (ed.), 1993: Pere March: *Obra completa*, Barcelona: Barcino.
- CABRÉ, Miriam, 1999: *Cerverí de Girona and his Poetic Traditions*, Londres: Tamesis.
- CURTIUS, Ernst Robert, 1955: *Literatura europea y Edad Media latina*, 2 vols., México / Madrid / Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- FRADEJAS RUEDA, José Manuel, 1997-2003: *Página española de cetrería* <<http://www.fyl.uva.es/~cetreria/>>.
- FRADEJAS RUEDA, José Manuel, 2002: *La caza en la Edad Media*, Tordesillas: Seminario de Filología Medieval / Instituto de Estudios de Iberoamérica y Portugal, Universidad de Valladolid.
- MÖLK, Ulrich, 1986: *La lirica dei trovatori*, Bolonya: Il Mulino.
- PUJOL, Josep, 1994: Jaume March, *Obra poètica*, Barcelona: Barcino.
- RIQUER, Martí de (ed.), 1947: *Obras completas del trovador Cerverí de Girona*, Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- RIQUER, Martí de, 1975: *Los trovadores*, 3 vols., Barcelona: Ariel.
- RIQUER, Martí de, & Lola BADIA (eds.), 1984: *Les poesies de Jordi de Sant Jordi*, València: Tres i Quatre.
- RIQUER, Martí de, & José María VALVERDE, 1984-1986: *Historia de la literatura universal*, 10 vols., Barcelona: Planeta.
- RODRÍGUEZ RISQUETE, Francisco J. 2002: «Pere Torroella i les corts dels infants d'Aragó el segle XV», *Llengua & Literatura*, 13, 209-22.
- SOLDEVILA, Ferran (ed.), 1971: *Les quatre grans cròniques*, Barcelona: Selecta.
- TURRÓ, Jaume, 2001: «Una cort a Barcelona per a la literatura del segle XV», *Revista de Catalunya*, 163, 97-123.
- TURRÓ, Jaume, 2003: «Ausiàs March, falconer d'Alfons el Magnànim», <<http://www.narpan.net>>

Traducció per a la casa reial francesa del *Speculum historiale* de Vicenç de Beauvais (s. XIV, París, Bibliothèque de l'Arsenal).